

Högskolan Kristianstad

291 88 Kristianstad

044-20 30 00

www.hkr.se

EXAMENSARBETE

Våren 2011

Läroarbilden

Terrorism

En komparativ studie av hur terrorismbegreppet används i svenska läromedel

Författare

Jakob Gustavsson

Handledare

Bertil Rosenberg

www.hkr.se

Terrorism

En komparativ studie av hur terrorismbegreppet används i svenska läromedel

Abstract

Syftet med studien är att undersöka hur terrorismbegreppet presenteras och används i svenska läromedel i samhällskunskap för gymnasieskolan, både före och efter terrorattackerna den 11 september 2001. Eftersom definitionen av termen terrorism i högsta grad är en politisk fråga kan man således även anta att användningen av begreppet har förändrats under de senaste decennierna. Studien har genomförts utifrån följande frågeställningar: *Skiljer sig egentligen framställningen och användningen av begreppet terrorism åt i de äldre läroböckerna jämfört med de läroböcker som publicerades efter den 11 september 2001 och i så fall hur? Vilken bild lyser igenom i läroböckerna av den potentielle/aktuelle terroristen och av det potentiella/aktuella offret och hur väl stämmer egentligen denna bild överens med kravet på en skola för alla?* De resultat som min studie har frambringat visar att de grupper och organisationer som läroboksförfattarna kopplar till terrorismverksamhet har förändrats från att huvudsakligen handla om nationella befrielseströrelser och politiska och religiösa ytterlighetspartier till att numera främst handla om islamistiska grupper och organisationer. Resultaten behandlas avslutningsvis i en diskussion om hur väl dessa resultat stämmer överens med skolans anspråk på att vara en skola för alla.

Ämnesord: samhällskunskap, terrorism, lärobok, textanalys, anti-islamism.

INNEHÅLL

INNEHÅLL	3
1. Inledning	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte	6
1.3 Frågeställningar	7
1.4 Kvalitativ textanalys	7
1.5 Material: avgränsning och urval	8
1.6 Forskningsbakgrund.....	10
2. Terrorism.....	11
2.1 Terrorism i ett historiskt perspektiv.....	12
2.1.1 Terrorism före 11 september 2001.....	12
2.1.2 Terrorism efter 11 september 2001.....	14
2.2 Olika definitioner av termen terrorism	16
2.3 Olika klassificeringar av terrorism	18
2.3.1 Terrorism enligt Herfried Münkler	18
2.3.2 Terrorism enligt Fred Halliday	19
3. Presentation av terrorismbegreppet i nio läroböcker.....	20
3.1 Vi och vår värld (1989).....	20
3.2 Samhällsboken (1995)	21
3.3 Leva i samhället (1994).....	22
3.4 Samhällsboken för KomVux Etapp 2 och 3 (1992).....	23
3.5 Nya Millennium Samhällskunskap A (2007).....	24
3.5.1 Terrorism	24
3.5.2 Händelseförlopp och resultat av terrorattackerna den 11 september 2001	24
3.6 Kompass till samhällskunskap A (2007)	25
3.6.1 Terrorism som vapen.....	25
3.7 Attityd Samhällskunskap A (2003)	26
3.7.1 Terrorism	26
3.7.2 Terrorismens många ansikten.....	26
3.8 Forum Samhällskunskap ABC (2007).....	27
3.8.1 Konfliktanalys av terrorattackerna den 11 september 2001	27
3.9 Reflex Samhällskunskap för Gymnasieskolan A-kurs bas (2005)	28
4. Analys	29
4.1 Komparativ textanalys av läroböckerna.....	30
4.2 Resultat och jämförelser.....	34
5. Slutdiskussion	35
6. Sammanfattning.....	36
7. Referenser	37
7.1 Elektroniska källor.....	39

1. Inledning

1.1 Bakgrund

What appears in school textbooks is legitimately sanctioned knowledge that has been allocated an official stamp of truth; but what textbooks offer are not truths but claims to truth (Crawford & Foster, 2006, s.8)

Nyhetsrapporteringen gällande terrorism i allmänhet och terroristaktioner i synnerhet har ökat lavinartat under det senaste decenniet, både i svensk och i internationell massmedia, sedan de uppmärksammade terrordåden mot World Trade Center och Pentagon den 11 september 2001, och det är idag svårt att undvika att stöta på termen terrorism i något sammanhang när man läser en dagstidning eller tittar på nyheterna på tv.

Ett annat resultat av terrordåden den 11 september 2001 är att synen på människor med arabiskt namn eller utseende har förändrats avsevärt i flertalet av de västerländska samhällena, då dessa personer nuförtiden ofta och av många betraktas som potentiella terrorister. Invandrartäta områden som Rosengård i Malmö och Rinkeby i Stockholm betraktas dessutom ofta som en grogrund för radikal islamism och därmed även som en grogrund för potentiell terrorism. Som ett resultat av denna utveckling förespråkar vissa uttolkare ökad bevakning av dessa invandrartäta områden (Dos Santos & Ranstorp 2009). Andra uttolkare menar dock att en ökad bevakning av dessa mångkulturella områden skulle marginalisera dessa grupper som redan lever under svåra förhållanden, vilket i det långa loppet skulle kunna leda till en självuppfyllande profetia (Gardell 2009). Terrorismen och konsekvenserna av denna företeelse har dessutom aktualiserats ytterligare under det senaste året i och med terrordådet i centrala Stockholm den 11 december 2010, då självmordsbombaren Taimour Abdulwahab sprängde sig själv till döds. Skolan som ska vara en skola för alla, har att förhålla sig till detta.

Enligt universitetsadjunkten Margareta Casservik spelar läroböckerna en central roll för hur läraren väljer att utforma sin undervisning. Författaren styrker detta påstående genom att bland annat presentera en undersökning från 1970-talet där ett antal lärare fick besvara frågan om vad som påverkade deras undervisning mest. Enligt denna undersökning var det eleverna som påverkade lärarens undervisning mest. På andra plats kom läroböckerna. Läroplaner och övriga kollegor spelade således en mindre roll än läroböckerna för hur läraren valde att

planera sin undervisning (Ericson, Johansson & Larsson, 2005, s.290). Casservik refererar även till 1992 års nationella utvärdering av grundskolan, som tydligt visar på läroböckernas starka påverkan över undervisningen i SO-ämnena (Ericson, Johansson & Larsson, 2005, s.290-291).

Författaren hävdar vidare att läroböckerna spelar en betydande roll i samhället, vilket hon uttrycker på följande vis:

Läroböckerna är troligtvis de mest lästa böckerna i samhället. Varje elev har ett antal olika läroböcker under varje läsår, och eftersom de flesta av dagens elever tillbringar tolv år i skolan spelar böckerna en stor roll i det svenska samhället. Barnen tar hem dem och föräldrarna bläddrar i dem och bildar sig på så sätt en uppfattning om vad barnen lär sig i skolan (Ericson, Johansson & Larsson, 2005, s.290).

Då läroböckerna uppenbarligen spelar en så stor roll för hur den enskilde läraren väljer att utforma sin undervisning, men även påverkar samhället i stort blir en läromedelsanalys både intressant och relevant att genomföra.

1.2 Syfte

Det vore intressant att undersöka vilken definition av terrorism som de olika författarna använder sig av i svenska läromedel, men det som framförallt väcker mitt intresse är frågan om hur begreppet presenteras och används i svenska läroböcker. Då definitionen och användningen av begreppet terrorism i högsta grad är en politisk fråga kan man således utgå ifrån att användningen av begreppet har förändrats något under de senaste decennierna. Min studie går ut på att undersöka hur bilden av terrorism ser ut i svenska läromedel i samhällskunskap för gymnasieskolan, både före och efter terrordåden den 11 september 2001, i syfte att utkristallisera vilken begreppsuppfattning som är rådande i dessa läromedel. Min studie blir relevant då jag sedan kommer att koppla analysen av begreppsuppfattningen i de aktuella läroböckerna till en diskussion av skolans roll i det mångkulturella samhället. Ett exempel på hur en sådan diskussion skulle bli relevant är exempelvis om det skulle visa sig att det förekommer ett tydligt ”vi och dem tänkande” i läroböckernas framställning av terroristen och dess offer. Vem identifierar sig egentligen den muslimska flickan i klassrummet med då, med offret eller med terroristen?

1.3 Frågeställningar

Skiljer sig egentligen framställningen och användningen av begreppet terrorism åt i de äldre läroböckerna jämfört med de läroböcker som publicerades efter den 11 september 2001 och i så fall hur? Vilken bild lyser igenom i läroböckerna av den potentielle/aktuelle terroristen och av det potentiella/aktuella offret och hur väl stämmer egentligen denna bild överens med kravet på en skola för alla?

1.4 Kvalitativ textanalys

Jag har valt att använda mig av den kvalitativa forskningsmetoden då min studie både är en textanalys och en komparativ studie av hur terrorism framställs och används i nio svenska läroböcker i samhällskunskap för gymnasieskolan. De läroböcker som jag har studerat och analyserat är skrivna och utgivna både före och efter terrordåden den 11 september 2001, en händelse som fungerat som en central mittpunkt i min undersökning.

Textanalys lämpar sig utmärkt för att analysera både språkliga och innehållsmässiga aspekter av en text. Då min studie syftar till att undersöka hur terrorismbegreppet framställs och används i de valda läroböckerna har textanalysen i detta fall endast fungerat som ett verktyg för att analysera innehållet i läroböckerna. Peter Esaiasson hävdar att det finns två huvudsakliga grupper av textanalytiska inriktningar. Den första gruppen syftar till att kritiskt granska den aktuella texten, medan den andra gruppen istället syftar till att systematisera och kategorisera den aktuella texten (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson & Wägnerud, 2007, s.238). Det praktiska genomförandet av en textanalys grundas i den spontana uppfattning läsaren får av den aktuella texten vid den första genomläsningen. Därefter läses texten om på nytt, i syfte att utkristallisera textens form och innehåll. Slutligen genomförs en kritisk granskning av den aktuella texten (Hultén, 2000, s.96-97).

Den komparativa textanalysen har genomförts på följande vis:

Jag har inledningsvis presenterat hur terrorismbegreppet framställs och används i varje enskild lärobok. Dessa presentationer och framställningar av terrorismbegreppet presenteras i separata kapitel. Därefter har jag genomfört en kritisk granskning av varje enskild presentation, som även ligger till grund för den efterföljande jämförelsen mellan de böcker som är utgivna före 2001, med de böcker som är utgivna efter 2001. Avsikten med denna

komparativa textanalys var att ta reda på om framställningen och användandet av terrorismbegreppet i svenska läroböcker för gymnasieskolan har förändrats efter händelserna den 11 september 2001, och om så var fallet, visa på hur framställningen och användandet har förändrats, samt belysa eventuella tendenser i dessa framställningar.

1.5 Material: avgränsning och urval

Utgångspunkten och själva primärkällan för min undersökning var 9 läroböcker i Samhällskunskap för gymnasieskolan. De fyra första böckerna som jag valde att analysera är skrivna före terrorattackerna den 11 september 2001, och de resterande fem böckerna är skrivna efter denna, för min uppsats, synnerligen centrala händelse. En jämförelse har även genomförts mellan dessa läroböcker, i syfte att utläsa om framställningen och användandet av begreppet terrorism skiljer sig åt mellan dessa läroböcker. Jag har även försökt lokalisera och kategorisera dessa skillnader, samt försökt ge en förklaring till några av de främsta orsakerna bakom dessa skillnader.

Jag har valt att använda mig av följande läroböcker som är skrivna före den 11 september 2001: *Vi och vår värld*, *Samhällsboken*, *Leva i samhället* och *Samhällsboken för KomVux. Etapp 2 och 3*. Den första läroboken, *Vi och vår värld* är den äldsta läroboken som jag har valt att använda som material för min studie. Boken gavs ut redan år 1989 och är i flera avseenden typisk för sin tid, och på så vis även relevant för min studie. *Samhällsboken* från 1995 behandlar terrorismen relativt kortfattat, men ger flera exempel på grupper och statsmakter som författarna klassificerar som terrorister. Den tredje läroboken, *Leva i samhället* från 1994, skiljer sig i flera avseenden från alla de andra läroböckerna då den inte beskriver terrorismen i ett separat kapitel, utan istället presenterar ett antal konfliktområden där terrorism är vanligt förekommande. *Samhällsboken för KomVux. Etapp 2 och 3* från 1992 är relativt lik *Samhällsboken* från 1995, men skiljer sig gällande vilka grupper och statsmakter författarna väljer att koppla till terrorism. Detta gör att läroboken blir relevant för min studie, trots att det inte är en lärobok för gymnasieskolan.

Bland de läroböcker som är skrivna och publicerade efter den 11 september 2001 har jag valt att använda mig av följande böcker: *Nya Millennium Samhällskunskap A*, *Kompass till Samhällskunskap A*, *Attityd Samhällskunskap A*, *Forum Samhällskunskap ABC* och *Reflex Samhällskunskap för Gymnasieskolan A-kurs bas*. Den första läroboken, *Nya Millennium*

Samhällskunskap A från 2007, ger en relativt omfattande och innehållsrik presentation över terrorismbegreppet och är därför relevant och användbar för min studie. Lärobok nummer två är *Kompass till Samhällskunskap A* och publicerades precis som föregående lärobok år 2007. I denna lärobok behandlas dock terrorismbegreppet tämligen kortfattat och instrumentellt, men trots detta visar den på en vanligt förekommande presentation över terrorismbegreppet och blir på så vis även relevant. *Attityd Samhällskunskap A* från år 2003 redogör för ”terrorismens många ansikten” genom en presentation av ett antal typer av organisationer och grupper som de kopplar samman med terrorism. Även denna bok ger dock en relativt kortfattad och instrumentell presentation av terrorismbegreppet. *Forum Samhällskunskap ABC* från 2007 är i flera avseenden tämligen olik de andra läroböckerna, bland annat genom dess utformning och indelning. Läroboken behandlar inte heller terrorism som majoriteten av andra läroböckerna, det vill säga genom en presentation över begreppet i ett separat kapitel. Istället presenterar läromedelsförfattarna terrorism genom en tabell om ”Terrorattacken på World Trade Center”, där de redogör för situationens förlopp, aktörer, samt över dess främsta orsaker. Den avslutande presentationen av terrorismbegreppet utgår ifrån läroboken *Reflex Samhällskunskap för Gymnasieskolan A-kurs bas* från år 2005. *Reflex Samhällskunskap för Gymnasieskolan A-kurs bas* är en synnerligen klassisk lärobok som ger en mycket kort och instrumentell redogörelse av terrorismbegreppet, men blir genom att den är så pass vanligt förekommande i svenska gymnasieskolor relevant för min studie.

Den främsta anledningen till varför jag har begränsat min studie till att endast omfatta nio läroböcker är att jag anser att dessa läroböcker är representativa, och därmed även relevanta och fullt tillräckliga för att påvisa att användandet av termen terrorism i svenska läroböcker har förändrats efter den 11 september 2001. Läroböckernas representativitet grundas dels på dess omfattande spridning bland svenska gymnasieskolor, men kanske framför allt på dess presentation av terrorismbegreppet. Läroboken *Samhällsboken för KomVux Etapp 2 och 3* valde jag att använda eftersom det var oerhört svårt att få tag på läroböcker för gymnasieskolan, skrivna före 2001, som behandlade terrorismbegreppet. Då läroboken tydligt exemplifierar en tidstypisk presentation av terrorismbegreppet blir boken relevant för min undersökning, trots att den är skriven för vuxna elever.

1.6 Forskningsbakgrund

Det har under de senaste decennierna gjorts ett relativt stort antal studier som på något sätt behandlar terrorismbegreppet. Majoriteten av dessa studier genomfördes efter terrorattackerna den 11 september 2001. Detta är dock inte särskilt förvånande då dessa terrorattacker i flera avseenden skakade om hela Västvärlden, samt ökade rädslan för terrorism världen över. Den internationella terrorismen blev därefter ett hett samtalsämne, vilket blir påtagligt om vi studerar den internationella, och då främst den västerländska, nyhetsrapporteringen under det senaste decenniet. En av de många studier som gjorts i ämnet terrorism är Råbert Erikssons studie *Terrorismens orsaker: Om skapandet av generella kausalteorier när det gäller uppkomsten av terrorism* (2007). I C-uppsatsen försöker Eriksson kartlägga hur forskningen kring terrorismens huvudsakliga orsaker ser ut, samt försöka ta reda på i fall olika typer av kausalteorier över huvud taget är relevanta och användbara för dagens forskare (Eriksson, 2007, s.3). Erikssons slutsats är att forskningen har lyckats visa på ett samband mellan uppkomsten av terrorism och vissa förklaringsfaktorer, men då förutsättningarna ständigt skiljer sig åt för de aktuella terroristerna kan man inte fastställa några absoluta förklaringsmodeller gällande uppkomsten av framtida terroristgrupper (Eriksson, 2007, s.30).

I Fredrik Rönnlunds C-uppsats *En gemensam fiende? : En jämförande studie om olika staters syn på terrorism* (2009) redogör författaren över Sveriges, Norges, Storbritanniens och USA:s syn på terrorism genom en presentation och analys av dessa staters strategi för terrorismbekämpning (Rönnlund, 2009, s.5). Rönnlund drar slutsatsen att den amerikanska strategin för terrorismbekämpning huvudsakligen handlar om att bekämpa terrornätverket al-Qaida och dess sympatisörer, medan de övriga ländernas strategi är mer övergripande. Gällande metoderna för de aktuella staternas terrorismbekämpning hävdar författaren att USA huvudsakligen förespråkar militära aktioner, medan de övriga staternas metoder är mer inriktade på att försöka komma till rätta med de mer strukturella orsakerna till terrorismen (Rönnlund, 2009, s.35). Det som är gemensamt för dessa staters strategi för terrorismbekämpning är dock, enligt författaren, att de alla betraktar terrorismen som ett internationellt problem och som därför även måste bekämpas på ett internationellt plan (Ibid).

Vidare har det gjorts ett antal studier om hur bilden av islam och dess anhängare har förändrats efter terrorattackerna den 11 september. En av dessa studier är Åsa Jonssons studie: *Islambilden före och efter 11 september 2001: en studie av fem läroböckers framställning av*

islams olika politiska grupper (2008), i vilken författaren visar på hur några islamistiska grupper har framställs i olika läroböcker, samt hur denna framställning har förändrats under det senaste decenniet. Enligt Jonsson var framställningen av islams politiska grupper relativt negativ i läroböckerna som skrevs under 2000-talets första hälft, då presentationen av islam ofta skedde genom en presentation av de olika politiska grupperna. Författaren skriver även att dessa läroböcker var noga med att pointera att det var al-Qaida som låg bakom terrorattackerna den 11 september 2001 (Jonsson, 2008, s.36). Vidare hävdar författaren att de läroböcker som hon analyserat som är skrivna och utgivna under 2000-talets andra hälft är mer nyanserade och neutrala i sin beskrivning av islams politiska grupper, samt att termen fundamentalism inte på något vis kopplas samman med dessa grupper (Ibid).

Även Kjell Härenstam har behandlat frågan om hur islam framställs i svenska läroböcker. Härenstam visar i sin avhandling *Skolboks-islam: analys av bilden av islam i läroböcker i religionskunskap* (1993) att den bild av islam som presenteras i majoriteten av de svenska läroböckerna för både grundskolan och gymnasieskolan ofta är både grovt generaliserad och negativt framställd. Läromedelsförfattarna presenterar, enligt Härenstam, ofta islam i samband med väpnade konflikter och andra oroligheter, vilket bidrar till att läsaren lätt får en negativ bild av religionen i allmänhet. Den förklaring Härenstam ger till detta är att den bild som västvärlden i allmänhet och den västerländska massmedian i synnerhet har av islam i högsta grad påverkar läromedelsförfattarnas presentation över begreppet. (Härenstam, 1993, s.271).

Det har genom åren gjorts ett stort antal studier som på något vis behandlar terrorismbegreppet. Vidare har det gjorts ett flertal textanalytiska studier av läroböcker för både grundskolan och gymnasieskolan. Jag har dock ännu inte funnit någon studie som syftar till att undersöka hur terrorismbegreppet presenteras och används i svenska läromedel i samhällskunskap för gymnasieskolan, både före och efter terrorattackerna den 11 september 2001. Min studie blir därför både relevant och intressant då den genom sitt innehåll bidrar till den fortsatta forskningen.

2. Terrorism

Professorn och samhällsvetaren Immanuel Wallerstein hävdar att både samhällsvetare och media ständigt proklamerar att världen som vi lever i, sedan 1900-talets andra hälft, har

präglats och dominerats av två saker: globalisering och terrorism (Wallerstein, 2007, s.10). Globaliseringen och terrorismen presenteras dessutom ofta som relativt nya företeelser som vi inte har någon möjlighet att undvika, utan presenteras endast som något som vi bara har att förhålla oss till. Författaren hävdar dock att det är av största vikt att vi sätter fenomen och företeelser som dessa i ett vidare sammanhang, genom att bland annat studera deras ursprung och utveckling (Ibid).

Min avsikt med denna del är därför att placera terrorismen i ett vidare sammanhang, genom att kortfattat beskriva företeelsen ur ett historiskt perspektiv. Eftersom terrorism är ett synnerligen mångfacetterat, svårdefinierat och omstritt begrepp följer dessutom en presentation av hur terrorism har definierats och klassificerats i olika sammanhang.

2.1 Terrorism i ett historiskt perspektiv

2.1.1 Terrorism före 11 september 2001

Det är naturligtvis omöjligt att fastställa ett definitivt startskott för terrorismens uppkomst, men enligt journalisten och författaren Björn Kumm kan man med största sannolikhet hävda att terrorismen inleddes med seloterna. Enligt Kumm beskrivs seloterna i historieböckerna som ett fundamentalistiskt, revolutionärt, judiskt parti som genom våldshandlingar bekämpade den romerska ockupationsmakten i Mellanösternområdet i början av vår tideräkning (Kumm, 2002, s.36). En av de allra tidigaste historikerna, Josefus, som för övrigt själv var jude, förhöll sig synnerligen kritisk till seloterna och deras metoder för att bekämpa ockupationsmakten i området då han benämner deras gärningar som "lestrikos polemos", vilket betyder "ett banditernas krig". Den nutida religionshistorikern SGF Brandon hävdar dock att banditer inte går ut i krig, utan väljer istället att klassificera seloternas våldshandlingar som en typ av gerillakrigföring (Kumm, 2002, s.37).

Under 1000-talets andra hälft växte en ny rörelse fram, nizari ismailiya. Nizari ismailiya, eller assasinerna som de benämndes i de europeiska historieböckerna, var en radikal shiamuslimsk sekt som huvudsakligen genom lönnmord och liknande metoder bekämpade det sunnitiska krigsfolket seldjukerna som hade lagt stora delar av det dåtida Mellanösternområdet under sig (Kumm, 2002, s.43). Björn Kumm hävdar dock att det inte enbart var sunniterna som stod som måltavlor för de shiitiska assasinerna, utan att även de europeiska korsfararna i

Mellanöstern drabbades av sektens våldsamma aktioner. Författaren hävdar att detta troligtvis berodde på att dessa blandat sig i konflikten mellan shiiterna och sunniterna i området (Kumm, 2002, s.46). Enligt författaren har dock flertalet av berättelserna om assassinerna sin grund i vandringsägnare snarare än i belagda faktauppgifter, vilket resulterar i vi inte med säkerhet kan fastställa särskilt mycket om denna sekt (Kumm, 2002, s.43). Både seloterna och assassinerna var exempel på religiösa och nationalistiska grupper som utförde dåd som ofta klassificeras som terrorism. Terrorismen som den har klassificerats historiskt sett har fram till 1700-talet huvudsakligen utgjorts av olika typer av nationalistiska och religiösa grupper.

Under 1800-talets andra hälft fram till ca 1960 växte det fram olika typer av anarkistiska grupper som spred stor skräck i det dåtida Europa. Dessa anarkister ville på olika sätt omdana det dåvarande samhället, ofta och gärna genom våldsamma uppror och revolutioner. Gavrilo Princip och hans vänners aktion mot Österrike-Ungerns tronföljare Franz Ferdinand i Sarajevo år 1914 är ett av de mest välkända exemplen på de anarkistiska gruppernas våldsaktioner som ofta klassificeras som just terrorism (Kumm, 2002, s.68).

Under 1960-1970-talet växte de vänsterextrema rörelserna sig allt starkare. En välkänd vänsterextrem grupp som spred stor skräck runt om i Europa mellan 1970 och ca 1990 var Baader-Meinhof, eller Rote Armee Fraktion (RAF) som gruppens medlemmar själva valde att kalla sig för. RAF var en västtysk, vänsterextrem grupp som betraktade sig själva som en förlängning av den kommunistiska världsrevolutionen (<http://www.ne.se/baader-meinhof>). Gruppens huvudsakliga syfte var att genom sina aktioner protestera mot den tyska polisstaten, som sedan andra världskrigets slut återigen hade blivit allt mer militariserad (Meinhof, 1976, s.7). De tre välkända profilerna Andreas Baader, Ulrike Meinhof och Gudrun Ensslin begick alla självmord efter att de fängslats till följd av deras många terrordåd.

Sedan seloterna, assassinerna och RAF:s tid har världen skådat ett flertal organisationer och grupper som av somliga har klassificerats som terrorister, men som av andra har betraktats som frihetskämpar. USA är den nation i världen som har flest terroriststämplade organisationer på sin så kallade "terrorlista", där hela 47 organisationer och grupper klassificeras som terroristorganisationer (U.S. Department of State 2011). Detta är dock inte särskilt förvånande då USA är den nation som tagit initiativet till att försöka utrota den internationella terrorismen. Mer förvånande är att även EU har en sådan lista där hela 29 organisationer och grupper är listade (Council of the European Union 2011). Några exempel

på organisationer och grupper som förekommer på de båda listorna är följande: De palestinska grupperna HAMAS och PLF, det baskiska ETA, det colombianska FARC samt terrornätverket al-Qaida.

2.1.2 Terrorism efter 11 september 2001

Terrorattackerna mot New York och Washington i september 2001 innebar en förändring lika definitiv och avgörande som Berlinmurens fall 1989. Den politiska agendan förändrades på nytt. Efter Sovjetunionens fall hade världen bara en kvarvarande supermakt, USA. Nu utmanades denna supermakt på nytt men inte av någon med likvärdiga militära resurser utan av terrorister som slog till ur ett till synes hopplöst underläge (Liedman, 2008, s.315).

Enligt Sven-Eric Liedman, professor i idé- och lärdoms historia, betraktades terrordåden den 11 september 2001 som något nytt, och som något som skulle kunna resultera i en terrorism av internationella mått vilket i så fall skulle innebära ett påtagligt hot mot centralmakterna världen över (Liedman, 2008, s.315). Terrordåden den 11 september 2001 skiljde sig därmed markant mot det stora antal terrordåd som tidigare hade drabbat världen. Det som gjorde dessa terrordåd så unika i jämförelse med tidigare terrordåd var dess förödande resultat, samt de bakomliggande aktörernas välplanerade och strukturerade tillvägagångssätt. Författaren skriver: *”Men effekterna av dessa attacker blev enorma. Terroristerna hade valt sina mål med omsorg: å ena sidan världskapitalismens viktigaste symbol, World Trade Center i New York, och å andra sidan den militära supermaktens hjärta, försvarshögkvarteret Pentagon i Washington”* (Liedman, 2008, s.315).

USA:s president George W. Bush var en av många statsledare som betraktade den nya terrorismen som ett påtagligt och allvarligt hot mot den västerländska civilisationen. Bush metod för att möta detta nya hot blev en krigsförklaring mot den globala, internationella terrorismen i allmänhet, och mot Usama bin Ladin och hans organisation al-Qaida i synnerhet (Liedman, 2008, s.316). Denna krigsförklaring mot den internationella terrorismen resulterade i att styrkor under ledning av den amerikanska armén anföll den då rådande regimen i Afghanistan. Detta hände redan i oktober 2001, det vill säga knappt en månad efter attentaten mot World Trade Center och Pentagon. Den enda motivering som gavs för detta krig var att Afghanistan ansågs vara en central bas för Usama bin Ladins terroristorganisation al-Qaida.

Även Irak betraktades av den amerikanska regimen som ett stort hot, då de genom sin påstådda produktion av massförstörelsevapen skulle komma att rubba maktbalansen på den internationella arenan. Ett annat skäl för en potentiell attack mot Irak var att landets diktator, Saddam Hussein ansågs vara starkt förknippad med den numera hatade terroristorganisationen al-Qaida (Ibid). Amerikanska och brittiska styrkor attackerade därmed även Irak, detta trots starka protester bland den egna befolkningen, men även bland flertalet allierade statsmakter. Då styrkorna inte fann några massförstörelsevapen i Irak och då de heller inte lyckades finna bevis för ett samarbete med a-Qaida omformulerades därmed den officiella motiveringen till kriget. Den slutgiltiga motiveringen till kriget kom därför istället att handla om en strävan att försöka avsätta Saddam Hussein som diktator, samt att skapa förutsättningar för ett införande av demokrati i Irak (Ibid).

Den 2 maj 2011 lyckades till slut ett amerikanskt specialförband skjuta ihjäl den av amerikanerna så hatade terroristledaren Usama bin Ladin, detta efter nästan tio års intensivt sökande. Den militära operationen utfördes i norra Pakistan (Nationalencyklopedin 2011). Människorättsexperten Olof Beckman tror dock att Usama bin Ladins död kan resultera i att sökandet efter enskilda terrorister upphör något, vilket han uttrycker med följande ord:

Förhoppningsvis kan det ge en form av avslutning på amerikanernas intensiva jakt på enskilda människor. Att man börjar tänka säkerhet i andra termer. Om amerikanerna tänkte rationellt på sin egen säkerhet är jag övertygad om att de skulle komma fram till något annat än de gör idag. För det är i många avseenden nästan kontraproduktivt (Bolling 2011).

Hur man än betraktar och analyserar resultaten av det krig mot terrorismen som George W. Bush inledde så kan man i varje fall konstatera att terrorattackerna mot World Trade Center och Pentagon den 11 september 2001 i flera avseenden innebar en stor förändring på den världspolitiska arenan. Enligt Liedman handlade denna förändring huvudsakligen om att den politiska agendan förändrades i grunden, i en omfattning som vi inte har sett sedan Sovjetunionens fall 1989 (Liedman, 2008, s.315).

Det är dock av största vikt att vi inte enbart knyter terrorismen till muslimska organisationer och grupperingar, då majoriteten av terrordåden utförs av andra politiska och religiösa grupper. Enligt en tidningsartikel i Dagens Nyheter som baserats på Europols årliga rapport om terrorism och terrordåd, utfördes majoriteten av terrordåden förra året av vänsterextrema grupper, inte av grupper med muslimsk koppling (Dagens Nyheter 2011).

2.2 Olika definitioner av termen terrorism

Än en gång måste det framhållas att vad vi väljer att kalla "terrorism" är en fråga om vedertaget språkbruk, inte något som automatiskt är "givet" genom fakta eller det förflutna (Halliday, 2002, s.77).

Trots att terrorism har förekommit i olika former i mer än två tusen år är det dock fortfarande besvärligt att sätta fingret på vad terrorism egentligen innebär. En förklaring till detta kan vara att det inte finns någon allmängiltig definition av termen terrorism (Nationalencyklopedin 2011). Mellanösternkännaren och författaren Fred Halliday hävdar dessutom att forskaren Alex Schmid har lokaliserat hela 109 olika betydelser av termen terrorism (Halliday, 2002, s.75). Sociologerna Peter och Britt-Marie Sohlberg hävdar att hur olika termer och begrepp definieras och framställs i olika sammanhang varierar mycket beroende på vem författaren är och hur den beskriver verkligheten. Författare inom den samhällsvetenskapliga vetenskapstraditionen beskriver dessutom ofta begrepp och fenomen på ett mångfacetterat och komplicerat vis, vilket kan försvåra en förståelse för det som beskrivs (Sohlberg & Sohlberg 2001, s.88).

Journalisten och författaren Björn Kumm hävdar vidare att det är en oerhört komplicerad uppgift att ge sig på uppgiften att försöka definiera terrorism, samt att klassificera aktörerna bakom våldsdåden då oenigheten alltid har varit stor gällande vilka man väljer att klassificera som terrorister och vilka som man väljer att klassificera som frihetskämpar. Författaren skriver: *"Den enes terrorist kan, som FN:s generalsekreterare Kofi Annan hösten 2001 uttryckte saken, mycket väl vara den andres frihetskämpe"* (Kumm, 2002, s.24). Då terrorism är ett synnerligen omstritt begrepp blir klassificeringen och definieringen av terrorism i högsta grad en politisk fråga. Enligt Kumm har termen terrorism historiskt sett definierats på ett alldeles för enkelt och innehållsfattigt vis, vilket är särskilt påtagligt i äldre uppslagsverk. Exempelvis definierar flertalet av dessa äldre uppslagsböcker terrorism som någon form av skräckvälde, där någon strävar efter att nå sina mål genom att sprida skräck till sin omgivning. Enligt författaren är det dock av största vikt att man vid en definition av termen terrorism även talar om vem denna "någon" är. Kumms svar på frågan om vem denna "någon" är lyder på följande vis:

”Terrorism används primärt av den – person eller grupp eller organisation – som befinner sig eller upplever sig vara i underläge. Det är den svage som slår till. Terrorism är den svages form av krigsföring” (Kumm, 2002, s.24). Enligt författaren har flertalet terrordåd sin grund i en djup desperation, där våld och hot om våld ses som det enda sättet att förändra en stagnerad och låst politisk situation. Författaren skriver vidare:

Med en lätt variation på den tyske krigsteoretikern Carl von Clausewitz’ mest berömda tes skulle man kunna säga, att dessa maktlösa grupper och rörelser valt att utnyttja terrorismen som politikens fortsättning med andra medel. Deras möjligheter att utnyttja demokratiska politiska metoder har begränsats, eftersom deras hemländer varit ockuperade av främmande makt eller lamstagna av hård repression. Krig i regelrätt mening har legat bortom deras förmåga. Terrorism har setts som den logiska utvägen (Kumm, 2002, s.25).

Som ett exempel på detta nämner Kumm situationen i Palestina, där han menar att palestiniernas våldsdåd i viss mån rättfärdigas av den politiska situationen i området (Ibid). Hur terrorism definieras i olika sammanhang beror naturligtvis även på vilken typ av terrorism som avses, men kanske framförallt på vem som har tolkningsföreträdet i den aktuella frågan. För att en lagstiftning gällande terrorism och terroristbrott ska vara möjligt krävs det dock en legitim definition (Henderson, 2001, s.4).

Den svenska lagen gällande terroristbrott grundar sig på EU:s beslut gällande bekämpningen av terrorism. Enligt detta beslut definieras terroristbrott på följande vis:

En gärning som allvarligt kan skada en stat eller mellanstatlig organisation om denna syftade till att: 1. injaga allvarlig fruktan hos en befolkning eller befolkningsgrupp, 2. tvinga offentliga organ eller en mellanstatlig organisation att vidta eller avstå från att vidta en åtgärd, eller 3. destabilisera eller förstöra grundläggande politiska, konstitutionella, ekonomiska eller sociala strukturer (Säkerhetspolisen 2010).

Den definition av termen terrorism som den amerikanska federala statsmakten använder sig av är istället följande:

The term ”terrorism” means premeditated, politically motivated violence perpetrated against noncombatant targets by subnational groups or clandestine agents, usually intended to influence an audience (Henderson, 2001, s.4).

År 2004 presenterade dock FN:s före detta generalsekreterare Kofi Annan ett förslag på en definition av terrorism med förhoppningen att organisationens medlemsländer skulle enas kring denna. Syftet med denna nya definition var att FN:s kamp mot den internationella

terrorismen skulle fungera mer effektivt än tidigare, då medlemsländerna dessvärre inte kunde enas om en gemensam definition (Säkerhetspolitik 2010). Enligt Kofi Annans definition är terrorism en:

handling som syftar till att döda eller allvarligt skada civila eller icke-stridande, med avsikt att skrämja en befolkning eller utöva tvång på en regering eller en internationell organisation (Säkerhetspolitik 2010).

2.3 Olika klassificeringar av terrorism

2.3.1 Terrorism enligt Herfried Münkler

Vad är det som gör att vissa våldsgärningar klassificeras som terrorism, medan andra liknande våldsgärningar klassificeras som exempelvis vansinnesdåd utförda av partisaner eller liknande gerillagrupper? Enligt den tyske professorn i statsvetenskap Herfried Münkler är den främsta orsaken till klassificeringen ”terrorism” att man vill frånta den aktuella aktören dess politiska legitimitet (Münkler, 2004, s.155). Resultatet av denna klassificering inom den internationella politikens arena blir att aktören eller aktörernas krav inte tillgodoses, ja de tas inte ens upp till förhandling. I och med detta faktum är det vanligt att terroristgrupper hävdar att de inte är några terroristgrupper utan gerillagrupper som för en slags partisankamp vars syften ofta är att förbättra situationen för olika etniska eller sociala grupper (Münkler, 2004, s.155). Dessa anspråk bland flera terrorstämplade organisationer, gör en redan komplicerad och svår klassificering och gränsdragning mellan terrorism och andra våldsbrott i princip omöjlig.

Enligt författaren borde endast termen terrorism användas när man talar om våldsgärningar som fungerar som ett påtryckningsmedel för att få igenom en politisk vilja. I fall en politisk vilja inte är den bakomliggande orsaken till våldsgärningen, kan man inte heller klassificera gärningen som terrorism (Münkler, 2004, s.156). Münkler menar även att terroristernas strategier bakom sina våldsdåd oftast syftar till att sprida skräck och att demoralisera fienden, snarare än att försvaga fiendens militära styrka (Ibid). Även detta är något som särskiljer terrorism från exempelvis våldsdåd begångna av olika gerillagrupper och partisaner, då dessa gruppers avsikter med våldsanvändningen oftast syftar till att försvaga sina motståndares militära resurser (Münkler, 2004, s.157).

Vilka är då de vanligaste målen för dessa terrorattacker? Enligt Münkler är det huvudsakligen postmoderna, demokratiska samhällen som står som mål för dessa attacker (Münkler, 2004, s.169). En av de främsta anledningarna till att just dessa samhällen står som de huvudsakliga målen för terrordåd är deras väl utvecklade medieapparat, som ses som en förutsättning för att kunna sprida den skräck som terrordåden syftar till.

Budskapen som följer med terrordåden begångna av terrorister har oftast två mottagare: den förste mottagaren är den angripna makten, och budskapet till denne mottagare går ut på att visa på dess sårbarhet, samt att förvissa sin motståndare att i fall denne inte ger upp sina intressen inom den aktuella regionen så kommer det att få stora konsekvenser. Den andra mottagaren är adresserad till en potentiell tredje intressent som exempelvis skulle kunna vara olika religiösa och etniska minoriteter, organisationer, eller mindre stater. Budskapet till denne potentielle tredje intressent går ut på att upplysa denne om att även de största statsmakterna är sårbara och att det dessutom kan vara lönsamt att angripa dessa stater (Münkler, 2004, s.158). Enligt Münkler fungerar denne potentielle tredje intressent även som en legitimitetsgrund för terroristernas verksamhet, då själva syftet med terrordåden ibland utges för vara att tillgodose denne potentielle intressents politiska intressen (Münkler, 2004, s.160).

2.3.2 Terrorism enligt Fred Halliday

Den framstående mellanösternkännaren och författaren Fred Halliday menar att man genom två metoder, begreppsanalys och historiskt perspektiv, kan utkristallisera bilden av vad terrorism egentligen innebär (Halliday, 2002, s.76). Vi börjar med begreppsanalysen. Halliday är av åsikten att det finns fyra aspekter på terrorism som måste bejakas vid en analys av begreppet terrorism (Halliday, 2002, s.77). Den första aspekten väljer Halliday att kalla för ”verkställande terror”. Med verkställande terror avses terrordåd som begås av regeringar och statsmakter. Halliday hävdar dessutom att majoriteten av alla terrordåd som begåtts genom historiens gång har genomförts av olika typer av makthavare (Ibid.). De som drabbats av dessa terrordåd har dock i de flesta fall varit personer utan makt

Författaren skriver vidare att termen ”terrorism” uppkom i Frankrike under revolutionen och började användas år 1794 och användes då i diskussionen om olika statsmakters bruk av terror mot dess lokalbefolkning (Halliday, 2002, s.76). Enligt författaren är det viktigt att lägga på

minnet att termen härstammar från ett sådant sammanhang, och inte i diskussionen om en våldsam aktion utförd av en småskalig gerillafraktion eller liknande (Ibid.). Författaren menar att terrorism förekommer både ”nerifrån” och ”uppifrån”, men när statsmakter som Israel, USA och Egypten fördömer terrorism så innefattas inte de våldsgärningar som de själva begått, utan endast terrorism ”nerifrån”. Nuförtiden används ordet terrorism i de flesta fall som en benämning på våldsgärningar av enskilda personer eller grupper begångna med politiska syften. Det är dock mycket ovanligt att termen terrorism syftar på våldshandlingar begångna av någon legitim nationalstat eller regering.

Något som lyser igenom starkt är att författaren har en synnerligen negativ inställning till fundamentalister, vilket han ger uttryck för genom följande ord:

Låt oss vara helt öppna om detta: fundamentalister av alla slag är obönhörliga och envetna i sin strävan att uppnå sina mål, och är fullständigt beredda att tysta och, i somliga fall, döda dem som är i vägen för dem och dessutom, vad det nu kan vara värt, skicka oss till helvetet. De som inte är fundamentalister bör vara tydligare, mer omedgörliga och direkt stridsberedda innan det är försent (Halliday, 2002, s.72).

Termen fundamentalism syftar ursprungligen på de bokstavstroga kristna i framför allt USA under början av 1900-talet och framåt, men det är inte den bild jag får som läsare av den fundamentalist som framställs genom citatet. Tyvärr presenterar dock inte författaren sin definition av termen, vilket jag tycker är väldigt synd, då det skulle kunna ligga till grund för en vidare problematisering.

3. Presentation av terrorismbegreppet i nio läroböcker

Denna del innehåller en presentation av hur det omstridda terrorismbegreppet framställs och används i de nio valda läroböckerna. Den aktuella presentationen kommer sedan att ligga till grund för den följande komparativa textanalysen. Innehållet i läroböckerna presenteras i separata kapitel.

3.1 Vi och vår värld (1989)

Författarna inleder kapitlet om terrorism med följande ord: *”Att tillgripa våld i det internationella umgänget är enligt folkrätten bara tillåtet för suveräna stater och för FN efter*

sanktionsbeslut i säkerhetsrådet” (Vi och vår värld, 1989, s.383). Det finns dock, enligt författarna ett antal grupper som under de senaste decennierna har använt sig av våldet som medel för att uppnå ett visst syfte. Det kan exempelvis röra sig om kapningar av flygplan, bombattentat, kidnappningar, men även andra typer av våldsbrott. Den gemensamma benämningen för dessa våldsdåd som utförs av andra än suveräna statsmakter är dock, enligt författarna terrorism och gerillakrigföring (Ibid). Författarna skriver vidare att de aktuella terroristerna och terrorgrupperna kan ha helt skilda bakgrunder, samt ha sitt ursprung i olika nationaliteter världen över. Enligt dessa kan man koppla ett antal av terrorgrupperna till nationella befrielseörelser av olika slag. Andra kan man enligt författarna koppla till ytterlighetsorganisationer av politisk och religiös karaktär (Ibid). Våldsdåd utförda av terrorgrupper likt dessa fördöms enligt författarna bland majoriteten av statsmakterna på den internationella arenan. Trots detta faktum får dock dessa terrorgrupper både militärt och ekonomiskt stöd av stater som av säkerhetspolitiska eller ideologiska skäl gynnas av dessa terrordåd (Ibid).

De bakomliggande orsakerna till terrorismen är enligt författarna fanatism och desperation (Vi och vår värld, 1989, s.383). Gällande syftet med terrorismen skriver författarna att det ofta handlar om att uppmärksamma den egna saken, samt skapa sympatisörer och anhängare. Enligt författarna är det dock vanligast att resultatet blir det motsatta (Ibid). Vidare skriver författarna att terrorismen dessutom ofta fungerar som en skrämstaktik, i syfte att skrämja potentiella politiska antagonister på den internationella arenan. Avslutningsvis skriver författarna att terrorismen har blivit ett globalt problem. Anledningarna till att terrorismen numera betraktas som ett globalt problem är enligt författarna att den tekniska utvecklingen har resulterat i ett mer sårbart samhälle, samt att den stora tillgången till sofistikerade vapen utnyttjas effektivt av terrorgrupperna genom att de utför sina våldsdåd där skadan blir som störst (Ibid).

3.2 Samhällsboken (1995)

Läroboksförfattarna inleder det relativt korta kapitlet om terrorism med att hävda att terrorism är ett uttryck och ett medel för synnerligen desperata människor (Samhällsboken, 1995, s.478). De grupper och organisationer som nämns i sammanhanget är följande: det palestinska PLO, det irländska IRA, det baskiska ETA och det kurdiska PKK. Enligt författarna har dessa grupperingar utfört ett antal terrorattentat som har blivit uppmärksammade världen över

Vidare hävdar författarna att terrordåd som drabbar civila och oskyldiga människor ofta leder till väldigt starka reaktioner bland allmänheten, vilket leder till att terroristernas syften med terrordåden undermineras av gärningarna (Ibid). Det är, enligt författarna mycket svårt att ge sig på uppgiften att försöka klassificera terrorism, samt avgöra vilka grupper och organisationer som ska kategoriseras som terrorister.

Det amerikanska CIA nämns även i sammanhanget som ett exempel på statsterrorism, då författarna skriver att organisationen har utfört våldsdåd på flera håll i världen, dock i huvudsak i Latinamerika (Samhällsboken, 1995, s.478). Även stater som Israel, Iran, Libyen, Nordkorea och det forna Jugoslavien och Sovjetunionen har, enligt författarna, anklagats för att ha utfört statsterrorism. Författarna hävdar dock att man även kan betrakta våld som riktas mot människor med utländsk bakgrund, samt angrepp mot invandratäta bostadsområden som terrorism (Ibid). Det moderna samhället har blivit allt mer sårbart hävdar författarna, vilket de också anger som en av de huvudsakliga förklaringarna till den ökade terrorismen runt om i världen. Enligt författarna kan man dock till viss del få bukt med denna problematik genom stränga straff och regler kopplat till terroristbrott, eller genom att man försöker rätta till de bakomliggande orsakerna till dessa brott (Ibid).

3.3 *Leva i samhället (1994)*

Läroboksförfattarna har valt att inte presentera och redogöra för terrorismen i ett separat kapitel, utan istället presenterar de ett antal konfliktområden i världen där exempelvis terrorism är vanligt förekommande. Det görs således ingen definition av termen terrorism i denna lärobok. En klassificering av terrorism och terrordåd görs däremot, vilket visas i författarnas presentation av två av dessa konfliktområden.

Det första konfliktområdet som författarna presenterar i vilket terrorism förekommer är Nordirland. Författarna beskriver områdets nutida historia genom att beskriva den långa kedja av våldsamma motsättningar mellan de katolska och de protestantiska folkgrupperna i Nordirland. Konflikten mellan dessa grupper grundar sig enligt författarna i ett krav från katolikerna i Nordirland att få tillhöra Irland istället för Nordirland, då katolikerna endast utgör en liten marginaliserad grupp i det egna landet (Leva i samhället, 1994, s.201). År 1968 inleddes en väpnad konflikt mellan katolikerna och protestanterna i området som ett resultat av de infekterade motsättningarna folkgrupperna emellan. Den katolska organisationen IRA

klassificeras därefter av författarna som en terrorgrupp som utförde ett stort antal sprängattentat mot bland annat bilar och pubar i området (Ibid). Vidare skriver författarna att det även utfördes regelrätta mord, både på brittiska militärer och på civila protestanter. Enligt författarna svarade dock motsidan med liknande medel.

Det andra konfliktområdet som författarna presenterar där terrorism förekommer är Sri Lanka. Författarna beskriver kortfattat konflikten mellan tamilerna och singhaleserna, de båda folkgrupperna på Sri Lanka. Orsaken bakom konflikten mellan dessa båda grupper är enligt författarna sociala och ekonomiska orättvisor, då tamilerna lever under synnerligen knappa förhållanden medan sikhaleserna som är i majoritet lever under betydligt bättre villkor (Leva i samhället, 1994, s.202). Författarna skriver vidare att det har förekommit våldsamma stridigheter mellan dessa båda folkgrupper sedan början av 1980-talet, samt att terrordåd av olika slag har varit vanligt förekommande från båda sidor (Ibid).

3.4 Samhällsboken för KomVux Etapp 2 och 3 (1992)

Den aktuella lärobokens presentation av terrorismbegreppet är relativt lik den presentation som ges i *Samhällsboken* från 1995. Läroböckerna skiljer sig dock åt på en viktig punkt, nämligen vilka grupper och organisationer som läroböckerna väljer att koppla till terrorism, samt vilka de väljer att inte ta med i sammanhanget.

Författarnas presentation av terrorismbegreppet inleds med följande ord: *"Det händer att desperata människor tillgriper terrorism när de ansett att andra kampmetoder inte räcker till* (Samhällsboken för KomVux Etapp 2 och 3, 1992, s.368). Därefter skriver författarna att organisationer som IRA, PLO, PKK och ETA har utfört våldsdåd som författarna väljer att klassificera som terrordåd, samt att dessa organisationer och deras attentat har dragit till sig stor uppmärksamhet världen över (Ibid). Vidare menar författarna att en klassificering av terrorism och terroristbrott är en synnerligen problematisk uppgift. Det amerikanska CIA och det före detta Sovjetunionens KGB nämns även de i sammanhanget, då de enligt författarna har utfört politiskt våld som kanske borde klassificeras som terrorism. Författarna presenterar avslutningsvis ett antal statsmakter som enligt dem har anklagats för att ha gjort sig skyldiga till statsterrorism, statsmakter som Libyen, Israel, Iran och det forna Jugoslavien (Ibid).

3.5 Nya Millennium Samhällskunskap A (2007)

3.5.1 Terrorism

Författarna inleder kapitlet om terrorism med att hävda att terrorismen återigen har satt skräck i stora delar av världen. Den händelse som utlöste denna skräck är enligt författarna den planerade terrorattacken mot några trafikflygplan på den engelska flygplatsen Heathrow under sommaren 2006 (Nya Millennium, 2007, s.177). Vad de planerade terrorattackerna mot flygplanen gick ut på framgår dock inte i texten. Författarna uttrycker sedan följande övertygelse: *"Frågan är inte om, utan när och var nästa attack inträffar"* (Nya Millennium, 2007, s.177). Vidare skriver författarna att makthavarna i EU, FN, G8-gruppen, USA, Ryssland och Kina vid ett flertal tillfällen har träffats i syfte att definiera terrorism, samt försöka komma fram till hur man bäst skyddar sig mot terrorismen (Ibid).

Efter detta inledande stycke följer en redogörelse över begreppet. Enligt författarna betyder termen terrorism skräck eller skräckväld. Terrorism är vidare ingen ny företeelse, utan har existerat under en lång tid. Författarna skriver sedan kort att både mindre terrorgrupper, organisationer, samt stater har använt terrorn som ett medel i syfte att uppnå sina mål (Nya Millennium, 2007, s.177). En kortare redogörelse över de potentiella målen för de potentiella terrorattackerna presenteras sedan. Det författarna hävdar är alltså att terrorism kan utövas både "uppifrån" och "nerifrån", det vill säga, både av statsmakter och av mindre organisationer och terrorgrupper. Enligt författarna finns det inte någon statsmakt, vars ledning väljer att titulera sig själv som terrorist, lika lite som de benämner sina gärningar som terroristaktioner. I och med detta faktum kommer inte heller någon världsomfattande organisation att kunna enas om en allmängiltig definition av begreppet terrorism (Ibid). Vidare skriver författarna att det enda som kan bekräftas är att när en grupp, organisation, eller statsmakt medvetet och avsiktligt dödar, hotar och/eller skadar civila människor då bryter mot de fasta och legitima konventioner som undertecknats av världsledarna (Nya Millennium, 2007, s.177).

3.5.2 Händelseförlopp och resultat av terrorattackerna den 11 september 2001

Enligt författarna aktualiserades frågan om terrorismen som ett hot mot västvärlden efter terrorattackerna den 11 september 2001 (Nya Millennium, 2007, s.178). Läroboken går dock inte in på några detaljer gällande denna händelse, utan beskriver endast kort vad som hände

denna historiska dag. Följande ord är det enda som nämns om händelseförloppet denna, enligt författarna, viktiga dag:

Två kapade inrikesplan rammade World Trade Center på Manhattan. Ett tredje flygplan styrde in i USA:s militära högkvarter, Pentagon och ett fjärde plan, som inte nådde sitt mål, störtade (Nya Millennium, 2007, s.178).

Resultatet av händelserna denna dag blev, enligt författarna, att världen reagerade med bestörtning. Författarna skriver: *"Om inte USA kan skydda sig, hur ska då resten av världen kunna göra det?"* (Nya Millennium, 2007, s.178). Enligt författarna gick det, efter denna händelse, upp för de västerländska staterna att de inte hade tillgång till de resurser som krävdes för att kunna upptäcka och avvärja potentiella terrorattacker (Nya Millennium, 2007, s.179).

3.6 Kompass till samhällskunskap A (2007)

3.6.1 Terrorism som vapen

Läroboksförfattarna inleder kapitlet om terrorism genom att presentera följande definition av termen: *"Med terrorism menas olika typer av våld mot tredje man för att nå ett politiskt mål"* (Kompass till samhällskunskap A, 2007, s.221). Enligt författarna är det främst politiska rörelser och andra mindre grupperingar som använder sig av terrorism, men att terrorn i vissa fall även används som ett vapen av statsmakter eller av enskilda individer. Terrordåden riktas främst mot utsatta och sårbara punkter i samhället där skadan blir som störst, exempelvis mot infrastrukturella byggnader som flygplatser och tunnelbanestationer (Kompass till samhällskunskap A, 2007, s.221). Författarna skriver sedan att även enskilda individer kan drabbas av terroristattentat, i form av exempelvis kidnappningar av politiker eller journalister (Ibid). Gällande terroristernas syften bakom sina terrordåd skriver författarna följande ord:

Ett syfte med våldet är att skrämman människor, men också att få uppmärksamhet i tidningar, radio och tv. Ibland varnar terrorgrupper i förväg om att attentat ska ske. I och med en sådan varning har också ett av målen uppnåtts, uppmärksamhet i media (Kompass till samhällskunskap A, 2007, s.221).

Vidare skriver författarna att det under de senaste åren har förekommit flera omfattande terrordåd runt om i världen, samt att metoderna för dessa dåd har blivit allt blodigare (Kompass till samhällskunskap A, 2007, s.221). Mellanöstern ges som ett exempel då detta,

då författarna skriver att det huvudsakligen är där som det har blivit vanligt förekommande att självmordsbombare offerar sina liv. Författarna avslutar sedan kapitlet genom att ta upp en del av problematiken med klassificeringen av terrorism, då de hävdar att den som begår ett terrordåd betraktas som terrorist av somliga, men som en frihetskämpe av andra. De palestinska självmordsbombarna anges som exempel, då författarna skriver att dessa betraktas som terrorister av staten Israel, men som hjältar och frihetskämpar av det egna folket (Ibid).

3.7 Attityd Samhällskunskap A (2003)

3.7.1 Terrorism

Enligt författaren är det många som hävdar att det inte längre är meningsskiljaktigheter eller konflikter mellan, eller inom, suveräna statsmakter som utgör det största hotet idag. Enligt dessa många utgörs det främsta hotet numera istället av den internationella terrorismen (Attityd Samhällskunskap A, 2003, s.300). Gällande aktörerna bakom terrorismen skriver författaren att det huvudsakligen är mindre motståndsgupper som avses, då de genom våld eller hot om våld strävar efter att förverkliga sina politiska mål. Författaren pointerar dock att den som av vissa människor betraktas som en terrorist, betraktas som en frihetskämpe av andra. De brutala terrordåd som dessa motståndsgupper har utfört har, enligt författaren, huvudsakligen riktats mot flygplatser och ambassader (Ibid). Författaren hävdar dock att det inte endast är hot om kapade flygplan eller bombattentat som oroar myndigheterna, då terroristerna ständigt utvecklar nya metoder för att maximera skadan och förödelsen av deras terrordåd (Attityd Samhällskunskap A, 2003, s.301). Angående de bakomliggande orsakerna till den internationella terrorismen skriver författaren följande:

Många menar att grogrunden för den internationella terrorismen är klyftan mellan den rika och fattiga delen av världen. Särskilt hos unga människor i de fattigaste länderna finns en våldsam vrede och en känsla av att vara utestängd från den rika delen av världen (Attityd Samhällskunskap A, 2003, s.301).

3.7.2 Terrorismens många ansikten

Som ett första exempel på en omtalad terroristgrupp nämns den berömda Röda Arméfraktionen (RAF). Enligt författaren var RAF en radikal, vänsterextrem grupp som under 1970-talet blev kända och omtalade efter att ha utfört ett stort antal kidnappningar av

betydelsefulla personer på flera håll i Europa (Attityd Samhällskunskap A, 2003, s.300). Andra exempel på terroristgrupper som författaren tar upp är ETA och IRA, Aum Shinrikyo-sekten och Hamas. Författaren hävdar att den spanska terroristgruppen ETA har utfört terrorattentat och kidnappningar som har riktats mot både politiker, affärsmän och poliser, i syfte att uppnå en självständig baskisk stat. Angående det nordirländska IRA skriver författaren att de har utfört bombdåd och andra terrordåd i hela Storbritannien, som en konkret protestaktion riktad mot London och mot dess särställning i regionen (Attityd Samhällskunskap A, 2003, s.300-301). Den japanska Aum Shinrikyo-sekten låg, enligt författaren, bland annat bakom ett omfattande giftgasattentat mot Tokyos tunnelbanesystem år 1995, i syfte att protestera mot Japans modernisering. Angående den palestinska organisationen Hamas skriver författaren att det under den senaste tiden har blivit allt vanligare att unga medlemmar av organisationen utför självmordsattentat, i syfte att störa fredsprocessen mellan den palestinska befrielseorganisationen PLO och staten Israel (Attityd Samhällskunskap A, 2003, s.301). Vilka organisationer och grupperingar som man förknippar terrorism med har alltså förändrats över tid, vilket även författaren hävdar genom följande ord:

Sedan terrordåden den 11 september 2001 då World Trade Center i New York och militärkomplexet Pentagon rammades av kapade flygplan har de flesta av oss förknippat terrorism med Usama bin Laden och hans rörelse al-Qaida (Attityd Samhällskunskap A, 2003, s.301).

3.8 Forum Samhällskunskap ABC (2007)

3.8.1 Konfliktanalys av terrorattackerna den 11 september 2001

Denna lärobok skiljer sig markant mot de tidigare läroböckerna genom dess metod för att förklara terrorismbegreppet. Läroboksförfattarna har valt att förklara terrorism utifrån en fiktiv konfliktanalys av händelserna den 11 september 2001, i vilken de beskriver händelseförloppet denna dag, men även orsakerna bakom terrorattackerna, samt vilka konsekvenser dessa händelser fick. I konfliktanalysens första del beskriver författarna situationen och dess händelseförlopp och aktörer. Under rubriken ”Aktörer: Vem har resurserna?” beskriver författarna dels vad som krävdes av terroristerna för att kunna genomföra terrorattackerna, men ger även förslag på potentiella aktörer bakom attackerna. Gällande de bakomliggande förutsättningarna nämner författarna faktorer som: underrättelseresurser, organisation, pengar och offervilliga människor (Forum

Samhällskunskap ABC, 2007, s.434). Som förslag på potentiella aktörer nämns palestinska grupper som PFLP och Hamas, men även statsmakter som Libyen, Iran, Irak, Nordkorea och Afghanistan. Usama bin Ladin nämns även i detta sammanhang och beskrivs med följande ord: *”Usama bin Ladin – saudisk miljonär med talibananknytning. Han har gjort liknande saker förut, bl.a. 1993 då 6 personer dog”* (Forum Samhällskunskap ABC, 2007, s.435).

Under rubriken ”Orsaker: Varför?” ger författarna förslag på potentiella orsaker bakom terrordåden, både på individnivå, gruppnivå, samhällsnivå, mellanstatlig nivå och på systemnivå. På individnivå nämner författarna orsaker som att det råder en konflikt mellan George Bush och Usama bin Ladin, samt att George Bush genom sin benägenhet att använda sig av våldsmedel är kontroversiell världen över (Forum Samhällskunskap ABC, 2007, s.435). De potentiella orsaker på gruppnivå som författarna väljer att lyfta fram handlar huvudsakligen om att öka stödet inom den egna gruppen samt att få uppmärksamhet. På samhällsnivå beskriver författaren följande potentiella orsak: *”Slå hårt mot det imperialistiska, konsumtionshungriga, ytliga och kommersiella samhällssystemet”* (Forum Samhällskunskap ABC, 2007, s.435). Att minska USA:s inflytande i världen beskrivs som den främsta orsaken på systemnivå.

Under rubriken ”Konsekvenser” redogör författarna för potentiella konsekvenser inom de olika nivåerna. Som exempel på konsekvenser på samhällsnivå och på mellanstatlig nivå nämns bland annat hat mot araber och muslimer, samt en ökad risk för ett tredje världskrig. I den avslutande delen ”Åtgärder” hävdar författarna att USA:s ställning, samt agerande på den internationella arenan är den huvudsakliga förklaringen till varför terrorattackerna den 11 september 2001 över huvud taget ägde rum (Forum Samhällskunskap ABC, 2007, s.437).

3.9 Reflex Samhällskunskap för Gymnasieskolan A-kurs bas (2005)

Författarna använder sig av följande definition av termen terrorism: *”Terrorism innebär att någon använder våld mot civila som politiskt maktmedel för att förändra eller påverka samhället”* (Reflex Samhällskunskap för Gymnasieskolan A-kurs bas, 2005, s.238). Författarna hävdar dock att terroristernas huvudsakliga syfte med terrorismen inte är att skada de oskyldiga civila, utan att påverka genom den uppmärksamhet och fruktan som deras handlingar resulterar i. Vidare menar författarna att terroristgrupperna har blivit en allt mer betydelsefull aktör på den internationella arenan, då de på ett effektivt sätt utnyttjar

massmedia för att nå ut med sina budskap (Reflex Samhällskunskap för Gymnasieskolan A-kurs bas, 2005, s.238).

Enligt författarna brukar man skilja mellan olika typer av terrorism, exempelvis mellan internationell terrorism, nationell terrorism och statsterrorism. Med statsterrorism avses den aktuella statsmaktens våld mot dess kritiker och motståndare. Författarna väljer att ta upp Stalinregimens terrorsamhälle i Sovjetunionen under 1930-talet som ett exempel på denna typ av terrorism. Nationell terrorism å andra sidan utförs istället mot den aktuella statsmakten och/eller mot dess intressen. Som ett exempel på nationell terrorism väljer författarna att ange de palestinska självmordsbombarna i Israel (Ibid). Den internationella terrorismen kännetecknas, enligt författarna, av att terrordåden utförs mot mål utanför den egna statens gränser. Denna typ av terrorism ställer höga krav på organisation, samordning och planering av terrordåd inom internationella nätverk. Som exempel på internationell terrorism anger författarna Usama bin Ladin och nätverket al-Qaida. Enligt författarna utgör den nationella och den internationella terrorismen ett påtagligt och allvarligt hot mot det öppna samhället.

Författarna avslutar kapitlet genom att förklara att terrorism har förekommit i olika former världen över, samt att kapningar av fartyg och flygplan har blivit allt mer vanligt förekommande sedan 1940-talet. Röda arméfraktionen, Röda brigaderna, IRA och ETA nämns som exempel på terroristorganisationer som har utfört terrordåd i Europa under de senaste decennierna (Ibid).

4. Analys

I denna del kommer jag inledningsvis att genomföra en komparativ textanalys, i vilken jag jämför läroböckerna skrivna före 2001 med de böcker som är skrivna efter 2001. Syftet med den komparativa textanalysen är att besvara min första frågeställning: *Skiljer sig egentligen framställningen och användningen av begreppet terrorism åt i de äldre läroböckerna jämfört med de läroböcker som publicerades efter den 11 september 2001 och i så fall hur?* Textanalysen resulterar därefter i en diskussion om den rådande synen på terrorismbegreppet kopplat till en diskussion om en skola för alla, i vilken jag besvarar min andra frågeställning: *Vilken bild lyser igenom i läroböckerna av den potentielle/aktuelle terroristen och av det potentiella/aktuelle offret och hur väl stämmer egentligen denna bild överens med kravet på en skola för alla?*

4.1 Komparativ textanalys av läroböckerna

Den första läroboken som behandlades i min studie var *Vi och vår värld* från 1989. När man läser läroboksförfattarnas inledningsord till kapitlet om terrorism kan man ana att författarna har en något endimensionell syn på terrorismbegreppet. Inledningsorden lyder: ”Att tillgripa våld i det internationella umgänget är enligt folkrätten bara tillåtet för suveräna stater och för FN efter sanktionsbeslut i säkerhetsrådet” (Vi och vår värld, 1989, s.383). Enligt det terrorismbegrepp som författarna rör sig med så innefattas alltså inte det som Fred Halliday benämner som terrorism ”uppifrån”, det vill säga när statsmakter och internationella organisationer använder våldet som ett maktmedel, utan endast terrorism ”nerifrån”. Detta är synnerligen uppseendeväckande då terrorismbegreppet har sitt ursprung i en diskussion om statsmaktens bruk av våld mot den egna befolkningen (Halliday, 2002, s.76). De våldsdåd som utförs av andra än FN och de suveräna statsmakterna väljer alltså författarna att benämna som terrorism och gerillakrigsföring. Enligt författarna har terroristerna som ligger bakom våldsdåden både skilda bakgrunder och nationella tillhörigheter, men att de ofta tillhör någon nationell befrielseörelse eller politiska eller religiösa ytterlighetspartier (Vi och vår värld, 1989, s.383).

Samhällsboken från 1995 och *Samhällsboken för KomVux Etapp 2 och 3* presenterar i stort sett samma uppgifter, så jag har valt endast analysera den lärobok som ger den mest omfattande redogörelsen av terrorismbegreppet, nämligen *Samhällsboken* från 1995. I *Samhällsboken* ger författarna en relativt omfattande förklaring av terrorismbegreppet. För det första så pointerar författarna problematiken i att försöka klassificera terrorism, samt att fastställa vilka grupper och organisationer som man bör klassificera som terroristgrupper (Samhällsboken, 1995, s.478). För det andra tar författarna inte enbart upp terrorism ”nerifrån” utan även terrorism ”uppifrån”, då de bland annat beskriver det amerikanska CIA:s våldsamma aktioner i Latinamerika (Ibid). Enligt författarna har även olika typer av statsterrorism utförts av staterna Israel, Iran, Libyen, Nordkorea och de forna Jugoslavien och Sovjetunionen. Vidare hävdar författarna att man även bör klassificera våld mot personer med utländsk bakgrund och/eller utseende som terrorism (Ibid). De organisationer och grupper som författarna tar upp som exempel på terrorverksamhet ”nerifrån” är det palestinska PLO, det baskiska ETA, det irländska IRA och det kurdiska PKK. Precis som i läroboken *Vi och vår värld* från 1989 är de grupper som tas upp olika exempel på nationella befrielseörelser eller ytterlighetspartier. Författarna avslutar det relativt omfattande kapitlet om terrorism med

att hävda att man till viss del kan få bukt med problematiken kopplat till terrorismbrott genom stränga straff, eller genom att man försöker rätta till de strukturella orsakerna till terrorismen (Ibid). Detta är för övrigt den enda av de nio läroböckerna som till viss del har presenterat en strukturell åtgärdsplan för att förhindra terrorismbrott.

Leva i samhället från 1994 skiljer sig från alla de andra läroböckerna genom hur terrorismbegreppet presenteras och behandlas. I denna lärobok har författarna valt att redogöra för terrorismen genom att presentera ett par konfliktområden, i vilka terrorism har förekommit i olika former. I dessa presentationer beskriver författarna den rådande situationen i varje enskilt konfliktområde, samt belyser några av de faktorer som kan förklara terrorismen i regionen (*Leva i samhället*, 1994, s.201). Som exempel på detta förklarar författarna att katolikerna på Nordirland utgör en liten marginaliserad grupp som på flera vis har blivit förtryckta av de protestantiska medborgarna. I och med detta förtryck ville katolikerna på Nordirland tillhöra Irland istället, men deras önskan mottogs dock inte välvilligt av protestanterna i området. Resultatet blev en väpnad konflikt mellan de båda folkgrupperna (Ibid). Det andra konfliktområdet som presenteras är Sri Lanka och behandlar kortfattat konflikten mellan de båda folkgrupperna tamilerna och singhaleserna. Författarna skriver att den främsta förklaringen till konflikten mellan dessa båda grupper är sociala och ekonomiska orättvisor, då tamilerna lever under mycket svåra omständigheter medan singhaleserna, som utgör den största folkgruppen, lever under betydligt bättre livsvillkor (*Leva i samhället*, 1994, s.202). Den terrorism som författarna beskriver är dock enbart förknippad med nationella befrielseströrelser, vilket jag anser vara en synnerligen ensidig förklaring till ett så mångfacetterat samhällsfenomen som terrorismen.

Nya Millennium Samhällskunskap A från 2007 var den första av de nyare läroböckerna som jag valde att använda mig av i min studie. Författarna har valt att behandla terrorismbegreppet i två separata delar. Den första delen är en mer generell och övergripande presentation av terrorismbegreppet medan den andra delen är mer specifik, då den huvudsakligen behandlar resultaten av terrorattackerna den 11 september 2001. Författarna definierar terrorism som skräck eller skräckvälde, en definition som både är förenklad och bristfällig då terrorismbegreppet är ett synnerligen mångfacetterat och omstritt begrepp. Något som är positivt med författarnas redogörelse av terrorismbegreppet är dock att de är noga med att pointera att aktörerna bakom terrorismen varierar kraftigt, då terrorism förekommer både ”uppifrån” och ”nerifrån” (*Nya Millennium*, 2007, s.177). I delen som handlar om resultaten

av terrorattackerna den 11 september 2001 skriver författarna inledningsvis att terrorismfrågan aktualiserades på nytt, då terrorismen nu betraktades som ett påtagligt hot mot västvärlden (Nya Millennium, 2007, s.178). En kortfattad redogörelse av händelseförloppet denna dag presenteras sedan. Författarna skriver vidare att resultaten av terrorattackerna den 11 september 2001 blev att världen reagerade med bestörtning, vilket de uttrycker med följande ord: *"Om inte USA kan skydda sig, hur ska då resten av världen kunna göra det?"* (Nya Millennium, 2007, s.178). Som läsare av dessa ord kan man lätt ifrågasätta vilken världsbild författarna har, och vilka stater som innefattas i denna världsbild. Vilka räknas egentligen med i världen? Syftar författarna på hela världen, eller är det endast västvärlden som avses?

I *Kompass till samhällskunskap A*, även den från 2007, definierar författarna terrorism på följande vis: *"Med terrorism menas olika typer av våld mot tredje man för att nå ett politiskt mål"* (Kompass till samhällskunskap A, 2007, s.221). Enligt denna definition är följaktligen terrorism enbart ett medel för att driva igenom politiska förändringar, och innefattar således inga andra aspekter. Författarna skriver vidare att det huvudsakligen är politiska rörelser och andra mindre grupper och organisationer som använder sig av terrorism, men att terrorism i vissa fall även utförs av statsmakter. Enligt författarna har det under de senaste åren förekommit ett stort antal terrordåd på flera platser i världen, samt metoderna för dessa terrordåd har blivit allt mer blodiga (Ibid). Trots detta konstaterande väljer dock författarna att endast ta upp ett exempel på ett konfliktområde där terrorism förekommer, nämligen Mellanösternområdet. Anledningen till detta är, enligt författarna, att det huvudsakligen är i Mellanöstern som det är vanligt förekommande med självmordsbombare (Ibid). Jag som läsare anser dock att detta är en synnerligen bristfällig motivering, särskilt då ett stort antal av terrordåden under de senaste åren har utförts i Europa.

I *Attityd Samhällskunskap A* från 2003 inleder författarna kapitlet om terrorism med att hävda att det främsta hotet idag utgörs av den internationella terrorismen (Attityd Samhällskunskap A, 2003, s.300). Vem eller vilka som den internationella terrorismen är ett så stort hot för framgår dock inte i texten. Angående de bakomliggande orsakerna till den internationella terrorismen skriver författaren följande ord:

Många menar att grogrunden för den internationella terrorismen är klyftan mellan den rika och fattiga delen av världen. Särskilt hos unga människor i de fattigaste länderna

finns en våldsam vrede och en känsla av att vara utestängd från den rika delen av världen (Attityd Samhällskunskap A, 2003, s.301).

Utifrån dessa ord verkar det som att författarnas förklaring till förekomsten av terrorism är att unga och fattiga människor känner sig utestängda från den rika världen, vilket leder till en stark vrede som sedan resulterar i terrorverksamhet. Som läsare kan man ifrågasätta om inte författarna har slagits av tanken att de människor som utför terrordåd kanske inte vill tillhöra det rika samhället? Den vänsterextrema rörelsen RAF:s syfte med sina terrordåd var exempelvis att protestera mot hur det rika samhället hade utvecklats, snarare än ett resultat av att inte få tillhöra detta ”perfekta” samhälle (Meinhof, 1976, s.7). Författarna presenterar under rubriken *terrorismens många ansikten* ett flertal terrorklassificerade grupper och organisationer, då de hävdar att vilka organisationer och grupperingar som man kopplar samman med terrorism har förändrats över tid. Följande ord uttrycks avslutningsvis gällande hur författarna betraktar terrorismen efter terrordåden den 11 september 2001:

Sedan terrordåden den 11 september 2001 då World Trade Center i New York och militärkomplexet Pentagon rammades av kapade flygplan har de flesta av oss förknippat terrorism med Usama bin Laden och hans rörelse al-Qaida (Attityd Samhällskunskap A, 2003, s.301).

Läroboken *Forum Samhällskunskap ABC* från 2007 är ovanlig i ett avseende, nämligen i hur författarna väljer att förklara terrorismbegreppet. Det författarna gör är att de förklarar begreppet utifrån en fiktiv konfliktanalys av händelserna den 11 september 2001. Gällande de potentiella aktörerna bakom terrordåden nämns de palestinska grupperna Hamas och PFLP, men även statsmakterna Iran, Libyen, Irak, Nordkorea och Afghanistan. Även Usama bin Ladin nämns i sammanhanget, då han beskrivs med följande ord: *”Usama bin Ladin – saudisk miljonär med talibananknytning. Han har gjort liknande saker förut, bl.a. 1993 då 6 personer dog”* (Forum Samhällskunskap ABC, 2007, s.435). Intressant är att författarnas förslag på potentiella aktörer endast utgörs av muslimska organisationer och stater, med undantag för Nordkorea. I det stora hela ger dock författarna en relativt utförlig förklaring av terrorismbegreppet då de bland annat presenterar både relevanta och genomtänkta förslag på potentiella orsaker bakom terrorattackerna, både på individnivå, gruppnivå, samhällsnivå, mellanstatlig nivå och på systemnivå (Forum Samhällskunskap ABC, 2007, s.435). Följande potentiella orsak på samhällsnivå presenteras med följande ord: *”Slå hårt mot det imperialistiska, konsumtionshungriga, ytliga och kommersiella samhällssystemet”* (Forum Samhällskunskap ABC, 2007, s.435).

Den sista läroboken som kommer att analyseras är *Reflex Samhällskunskap för Gymnasieskolan A-kurs bas* från 2005. Den definition av terrorism som författarna använder sig av är följande: *"Terrorism innebär att någon använder våld mot civila som politiskt maktmedel för att förändra eller påverka samhället"* (Reflex Samhällskunskap för Gymnasieskolan A-kurs bas, 2005, s.238). Enligt författarna är det vanligt att man skiljer mellan olika typer av terrorism, exempelvis mellan internationell terrorism, nationell terrorism och statsterrorism. Som exempel på internationell terrorism anger författarna Usama bin Ladin och nätverket al-Qaida. Enligt författarna utgör den nationella och den internationella terrorismen ett påtagligt och allvarligt hot mot det öppna samhället (Ibid). De förklaringar som författarna presenterar är dock både instrumentella och oerhört förenklade, då de inte ger några som helst förslag på potentiella orsaker till varför aktörerna utför dessa våldsdåd.

4.2 Resultat och jämförelser

När man jämför de läroböcker som är skrivna och utgivna före 2001 med de böcker som är skrivna och publicerade efter 2001 lyser det igenom vissa tendenser i hur författarna väljer att presentera och använda sig av terrorismbegreppet. Den första tendensen som framkom var att läroboksförfattarna använder sig av en mängd olika definitioner av termen terrorism. Detta är dock inte särskilt förvånande då det inte finns någon allmängiltig definition av termen terrorism (Nationalencyklopedin 2011). Peter och Britt-Marie Sohlberg hävdar dessutom, som tidigare framkommit, att hur olika begrepp och termer framställs och definieras i olika sammanhang varierar mycket beroende på vem författaren är och hur den beskriver verkligheten.

Enligt Fred Halliday är det av största vikt att man är medveten om att terrorism både förekommer "uppifrån" och "nerifrån". Vanligtvis är det dock huvudsakligen våldsdåd som bedrivs "nerifrån" som kopplas samman med terrorismbegreppet, vilket enligt författaren är både missvisande och vilseledande då inte hela sanningen framkommer (Halliday, 2002, s.76). Detta är något som även lyste igenom i de presentationer av terrorismbegreppet som jag har valt att analysera. Trots att det i vissa presentationer framkom att terrorism både förekommer "uppifrån" och "nerifrån", kopplades dock terrorismen huvudsakligen samman med våldsdåd som begåtts av mindre grupper och organisationer, inte av statsmakter och

regeringar. En annan tendens är att stort sett alla författare till de äldre läroböckerna har presenterat olika typer av nationella befrielseörelser och/eller politiska och religiösa ytterlighetspartier som exempel på grupper och organisationer som har utfört våldsdåd som vanligtvis klassificeras som terrorism. Majoriteten av författarna till de nyare läroböckerna, det vill säga de läroböcker som gavs ut efter den 11 september 2001, har å andra sidan huvudsakligen kopplat samman muslimska och islamistiska grupper som PLO, Hamas och al-Qaida med terroristverksamhet. Grupper och organisationer som ETA, IRA och RAF (Baader-Meinhof) nämns även de i sammanhanget, men fokus ligger framför allt på al-Qaida och på dess frontfigur Usama bin-Ladin.

5. Slutdiskussion

Enligt Sven-Eric Liedman betraktades terrorattackerna den 11 september 2001 som något nytt och de skilde sig i flera avseenden från de terrorattacker som tidigare hade drabbat världen (Liedman, 2008, s.315). De tendenser som jag genom textanalysen har funnit i de aktuella läroböckernas presentationer av terrorismbegreppet bekräftar Liedmans påstående. I och med detta faktum är det varken förvånande eller uppseendeväckande att de nutida läroboksförfattarna så tydligt kopplar samman islamistiska grupper i allmänhet och al-Qaida i synnerhet med terrorism. Det blir dock intressant om vi för en diskussion kring hur läroboksförfattarnas framställning av terrorism i allmänhet och av den potentielle terroristen i synnerhet påverkar läsaren av dessa läroböcker, samt hur väl de framställningar som görs stämmer överens med kravet på en skola för alla. Margareta Casservik hävdar ju dessutom som bekant att läroböckerna spelar en mycket stor roll för hur läraren väljer att utforma sin undervisning (Ericson, Johansson & Larsson, 2005, s.290).

Masoud Kamali som är professor i socialt arbete har gjort en studie kring innehållet i svenska läroböcker, i vilken han hävdar att de svenska läroböckerna är tydligt påverkade av den västerländska historieskrivningen, som traditionellt sett tenderar att vara något anti-islamistisk i sin karaktär (Kamali, 2006, s.52). Författaren menar vidare att läroböckernas framställning av den muslimska kulturen i stort sker med ett tydligt inslag av fördomar, samt att flertalet av dessa texter tenderar att innehålla något av ett vi- och dom-tänkande (Kamali, 2006, s.50).

Läroplanen Lpo 94 uttrycker dock följande ord gällande skolans ansvar kopplat till kravet på en gemensam skola, mångkulturalism och identitetsskapande:

Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser. Det svenska samhällets internationalisering och den växande rörligheten över nationsgränserna ställer höga krav på människors förmåga att leva med och inse de värden som ligger i en kulturell mångfald. Medvetenheten om det egna och delaktighet i det gemensamma kulturarvet ger en trygg identitet som är viktig att utveckla tillsammans med förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar. Skolan är en social och kulturell mötesplats som både har en möjlighet och ett ansvar att stärka denna förmåga hos alla som arbetar där (Lpo 94, s.3-4).

Efter att ha läst skolans anspråk på att vara en social och kulturell mötesplats där varje enskild individ ska få möjlighet att känna gemenskap och samhörighet, kan man dock ifrågasätta hur väl detta stämmer överrens med den framställning av islam som ofta görs i svenska läroböcker. Vad händer exempelvis när en muslimsk elev läser den aktuella framställningen av terrorism, då dessa framställningar ofta tenderar att framställa muslimer som potentiella terrorister? Hur påverkar detta elevens identitet och självbild, samt med vem identifierar sig då egentligen denne elev? Det skulle vara mycket intressant att fördjupa sig ytterligare kring denna problematik, men på grund av begränsad tid för min studie så måste jag tyvärr lämna dessa frågor obesvarade. Utifrån de uppgifter och resultat som framkommit i denna studie, det vill säga att författare till en stor del av de svenska läroböckerna tenderar att vara något negativt inställda till islam och dess politiska och religiösa grupper, vilket även min textanalys har visat, kan man dock starkt ifrågasätta om skolan verkligen är en skola för alla.

6. Sammanfattning

Syftet med min studie var att undersöka hur terrorismbegreppet presenteras och används i svenska läromedel i samhällskunskap för gymnasieskolan, både före och efter terrordåden den 11 september 2001. Studien genomfördes utifrån följande frågeställningar: *Skiljer sig egentligen framställningen och användningen av begreppet terrorism åt i de äldre läroböckerna jämfört med de läroböcker som publicerades efter den 11 september 2001 och i så fall hur? Vilken bild lyser igenom i läroböckerna av den potentielle/aktuelle terroristen och av det potentiella/aktuella offret och hur väl stämmer egentligen denna bild överens med kravet på en skola för alla?*

De resultat som min komparativa textanalys har frambringat visar att det terrorismbegrepp som majoriteten av författarna använder sig av i läroböckerna före 2001 skiljer sig i flera

avseenden från det terrorismbegrepp som används i de flesta av de nyare läroböckerna. I de äldre läroböckerna görs det en tydlig koppling mellan terrorism och nationella befrielsegrupper, men även till politiska och religiösa ytterlighetspartier. I de nyare läroböckerna kopplas i stället ofta grupper och organisationer av muslimsk karaktär samman med terroristverksamhet. De resultat som framkommit i denna studie styrks bland annat av Masoud Kamalis studie, i vilken det framkommer att svenska läromedel ofta tenderar att vara något anti-islamistiska i sin karaktär (Kamali, 2006, s.52). Dessa resultat är både uppseendeväckande och oroväckande, då skolan genom läroplanen uttrycker ett anspråk på att vara en skola för alla (Lpo 94, s.3-4).

7. Referenser

Almgren, Hans, Hellzén, Nils, Mårtensson, Solveig, Svensson, Lars (1989). *Vi och vår värld*. Malmö: Liber

Almgren, Hans, Höjelid, Stefan, Nilsson, Erik (2005). *Reflex Samhällskunskap för gymnasieskolan A-kurs bas*. Malmö: Gleerups Utbildning AB.

Brolin, Krister, Nohagen, Lars (2007). *Forum Samhällskunskap ABC*. Stockholm Bonnier Utbildning AB.

Crawford, K, Foster, S (2006). *What shall we tell the children?: International Perspectives on School History Textbooks*. Greenwich, Connecticut: Information Age Publishing.

Cronlund, Katri (2003). *Attityd Samhällskunskap A*. Stockholm: Bonnier Utbildning AB.

Eliasson, Maria, Nolervik, Gunilla (2007). *Kompass till samhällskunskap A*. Malmö: Gleerups Utbildning AB.

Ericson, Hans-Olof, Johansson, Per Göran, Larsson, Hans Albin (2005). *Historiedidaktiska perspektiv*. Jönköping: Jönköping University Press

Eriksson, Råbert (2007). (C-uppsats). *Terrorismens orsaker : Om skapandet av generella kausalteorier när det gäller uppkomsten av terrorism*. Örebro: Örebro Universitet.

Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik, Wägnerud, Lena (2007). *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts Juridik AB.

Halliday, Fred (2002). *Två timmar som skakade världen*. Lund: Alhambra Förlag AB.

Henderson, Harry (2001). *Global terrorism: The complete reference guide*. New York: Facts On File Inc.

Hultén, Britt (2000). *Journalistikanalys – en introduktion*. Lund: Studentlitteratur.

Härenstam, Kjell (1993). *Skolboks-islam: analys av bilden av islam i läroböcker i religionskunskap*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

Jonsson, Åsa (2008). (C-uppsats). *Islambilden före och efter 11 september, 2001 : en studie av fem läroböckers framställning av islams olika politiska grupper*. Gävle: Högskolan i Gävle.

Kamali, Masoud (2006). Skolböcker och kognitiv andrafiering. I Lena Sawyer & Masoud Kamali: SOU 2006:40 *Utbildningens dilemma. Demokratiska ideal och andrafierande praxis*. Stockholm: Fritzes.

Kieser, Jan, Rydén, Kjell (1995). *Samhällsboken*. Stockholm: Almqvist & Wiksell Förlag AB.

Kieser, Jan, Rydén, Kjell (1992). *Samhällsboken för KomVux. Etapp 2 och 3*. Stockholm: Läromedelsgruppen AB.

Kumm, Björn (2002). *Terrorismens historia*. Lund: Historiska Media.

Liedman, Sven-Eric (2008). *Från Platon till kriget mot terrorismen*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag AB.

Lpo 94, *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Meinhof, Ulrike (1976). *Ulrike Meinhofs förbjudna tankesätt*. Lund: Cavefors.

Münkler, Herfried (2004). *De nya krigen*. Göteborg: Daidalos AB.

Nilsson, Hans, Nilsson, Torbjörn, Berg, Elisabet, Berg, Leif, Nilsson, Yngve, Dahlkvist, Matts (1994). *Leva i samhället – Maxiboken*. Uppsala: Aros Läromedel AB.

Palmquist, Christer, Widberg, Hans Kristian (2007). *Nya Millennium Samhällskunskap A*. Stockholm: Bonnier Utbildning AB.

Rönnlund, Fredrik (2009). *En gemensam fiende? : En jämförande studie om olika staters syn på terrorism*. Gävle: Högskolan i Gävle.

Sohlberg, Britt-Marie & Sohlberg, Peter (2001). *Kunskapens former: Vetenskapsteori och forskningsmetod*. Stockholm: Liber.

Wallerstein, Immanuel (2007). *Världssystemanalysen: En introduktion*. Hägersten: Tankekraft Förlag.

7.1 Elektroniska källor

Bolling, Anders (2011). *Hade USA rätt att döda bin Ladin?* (Elektronisk) Dagens Nyheter, 3 maj. Tillgänglig: <http://www.dn.se/nyheter/varlden/hade-usa-ratt-att-doda-bin-ladin>

Google (2011-05-04).

Council of the European Union (2011). *EU terrorist list/regime*. (Elektronisk). Council of the European Union, 22 december 2009. Tillgänglig: <http://www.consilium.europa.eu/showpage.aspx?id=1878&lang=EN>

Google (2011-05-04).

Dagens Nyheter (2011). *Vänsterextrem terror dödligast inom EU*. (Elektronisk) Dagens Nyheter, 19 april. Tillgänglig: <http://www.dn.se/nyheter/varlden/fa-islamistdad-2010>
Google (2011-05-04).

Dos Santos, Josefine & Ranstorp, Magnus (2009). *Kommuner måste hejda extremism*. (Elektronisk) Svenska Dagbladet, 28 januari. Tillgänglig: http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/kommuner-maste-hejda-extremism_2385005.svd
Google (2011-01-20).

Gardell, Mattias (2009). *Oseriös larmrapport om Rosengård*. (Elektronisk) Svenska Dagbladet, 6 februari. Tillgänglig: http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/oseriös-larmrapport-om-rosengard_2430335.svd Google (2011-01-20).

Nationalencyklopedin. *Baader-Meinhof*. (Elektronisk) Tillgänglig: <http://www.ne.se/baader-meinhof>
(2011-05-04).

Nationalencyklopedin. *Terrorism*. (Elektronisk) Tillgänglig: <http://www.ne.se/terrorism>.
(2011-04-13).

Nationalencyklopedin. *Usama bin Ladin*. (Elektronisk) Tillgänglig: <http://www.ne.se/usama-bin-ladin/1083998>
(2011-05-05).

Säkerhetspolisen. (senast uppdaterad 2010-07-28). *Om terrorism*. (Elektronisk) Tillgänglig: <http://www.sakerhetspolisen.se/terrorism/omterrorism.4.7671d7bb110e3dcb1fd80002841.htm>
1. (2011-01-30).

Säkerhetspolitik. (senast uppdaterad 2010-12-13). *Vad är terrorism?*. (Elektronisk) Tillgänglig: <http://www.sakerhetspolitik.se/Hot-och-risker/Terrorism/Vad-ar-terrorism/>
(2011-04-14).

U.S. Department of State (2011). *Foreign terrorist organizations*. (Elektronisk). U.S. Department of State, 24 november 2010. Tillgänglig: <http://www.state.gov/s/ct/rls/other/des/123085.htm> (2011-05-04).